

**ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО У СТАТТІ 390-1 КК УКРАЇНИ****THE OBJECTIVE SIDE OF THE COMPOSITION OF THE CRIMINAL OFFENSE PROVIDED
FOR IN ARTICLE 390-1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

Удовиченко О.В., ад'юнк

Донецький державний університет внутрішніх справ

У статті проводиться аналіз об'єктивної сторони невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників. Вказується на помилковість рішення законодавця вказати у диспозиції статті 390-1 КК України на статтю Загальної частини КК України, яка передбачає перелік обмежувальних заходів. Подібний підхід, хоча і полегшує застосування кримінально-правової норми, проте одночасно ускладнює діяльність щодо подальших можливих змін до законодавства. Звертається увага на доцільність розширення сфери дії статті 390-1 КК України на випадки порушення термінового заборонного припису. На підтвердження такої позиції наводяться положення міжнародних нормативно-правових актів, позиції вчених. Зауважується, що невдалим є використання у диспозиції статті понять «обмежувальний припис» та «обмежувальний захід» у множині, адже буквально тлумачення норм законодавства вимагає встановлення факту невиконання винним одночасно двох або більше обмежувальних заходів чи обмежувальних приписів, в той час як для притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 390-1 КК України достатньо невиконання хоча б одного зазначеного заходу або припису. Аналізується поняття та зміст обмежувальних заходів, обмежувальних приписів та програми для кривдників. Наводиться тлумачення понять «невиконання» та «ухилення». Звертається увага на те, що суспільно небезпечне діяння, що розглядається, характеризується бездіяльністю (так званою «чистою» або «змішаною»). Визначається момент закінчення кримінального правопорушення залежно від форми діяння. Наводиться приклад вчинення кримінального правопорушення з судової практики. Констатується, що невиконання обмежувальних заходів, передбачених частиною 6 статті 194 КПК не охоплюються статтею 390-1 КК України і не тягнуть за собою кримінальної відповідальності.

Ключові слова: об'єктивна сторона, обмежувальний припис, обмежувальний захід, кривдник, домашнє насильство.

The article analyzes the objective side of non-implementation of restrictive measures, restrictive orders or non-completion of a program for offenders. It is indicated that the legislator's decision to indicate in the disposition of Article 390-1 of the Criminal Code of Ukraine the article of the General Part of the Criminal Code of Ukraine, which provides for a list of restrictive measures, is incorrect. Such an approach, although it facilitates the application of the criminal law, but at the same time complicates the activity regarding further possible changes to the legislation. Attention is drawn to the expediency of extending the scope of Article 390-1 of the Criminal Code of Ukraine to cases of violation of an urgent injunction. In support of such a position, the provisions of international legal acts and the positions of scientists are cited. It is noted that the use of the terms "restrictive order" and "restrictive measure" in the plural in the disposition of the article is unsuccessful, because the literal interpretation of the legislation requires establishing the fact that the guilty party has failed to comply with two or more restrictive measures or restrictive orders at the same time, while in order to bring criminal charges liability under Article 390-1 of the Criminal Code of Ukraine is sufficient for non-fulfillment of at least one specified measure or prescription. The concept and content of restrictive measures, restrictive orders and programs for offenders are analyzed. An interpretation of the concepts of "non-performance" and "evasion" is given. Attention is drawn to the fact that the socially dangerous action under consideration is characterized by inaction (so-called "pure" or "mixed"). The moment of termination of the criminal offense is determined depending on the form of the act. An example of committing a criminal offense from court practice is given. It is noted that failure to implement the restrictive measures provided for in Part 6 of Article 194 of the Criminal Procedure Code is not covered by Article 390-1 of the Criminal Code of Ukraine and does not entail criminal liability.

Key words: objective side, restraining order, restraining measure, offender, domestic violence.

Об'єктивна сторона є однією з основних підсистем складу кримінального правопорушення і формується із низки взаємодіючих елементів, які в своїй сукупності утворюють процес зовнішнього посягання на об'єкт кримінально-правової охорони [1, с. 334]. Ознаки об'єктивної сторони завжди знаходять своє відображення у диспозиції кримінально-правової норми, дозволяють визначити межі кримінальної відповідальності та характеризують суспільну небезпечність посягання.

У науковій літературі окремі аспекти кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників, в тому числі й ознаки об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, розглядали у своїх роботах А. Байда, О. Бондаренко, І. Брус, Т. Бугаєць, А. Вознюк, Т. Войтюк, О. Дудоров, І. Жук, О. Книженко, Д. Крикливець, К. Новікова, Н. Лашук, Л. Палюх, Л. Садонцева, М. Хавронюк, О. Чорна, В. Шаблістий, К. Юсубов та інші. Проте окремі питання об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення на сьогоднішній день залишаються недостатньо дослідженими або дискусійними.

Метою цієї роботи є аналіз ознак об'єктивної сторони невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників.

Виклад основного матеріалу. Традиційно до ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення відносять наступні ознаки: суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність); суспільно небезпечні наслідки (та причинно-наслідковий зв'язок між ними та суспільно небезпечним діянням); спосіб, місце, час, обстановка, засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення. При цьому до обов'язкових ознак відносять суспільно-небезпечне діяння, а всі інші – до факультативних [2, с. 80].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України характеризується одним з альтернативних діянь:

- 1) невиконання обмежувальних заходів, передбачених у статті 91-1 КК України;
- 2) невиконання обмежувальних приписів;
- 3) ухилення від проходження програми для кривдників.

Цікаво, що стаття 390-1 КК України не передбачає можливості притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка не виконує терміновий заборонний припис, можливість застосування якого передбачена статтею 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. Таке рішення виглядає дивним, адже зазначений припис виноситься у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припи-

нення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення, тобто потенційно така особа є більш небезпечною порівняно з особою, щодо якої винесено обмежувальний припис. На нашу думку диспозиція статті 390-1 КК України потребує доповнення вказівкою на такий припис. На сьогоднішній день відповідальність за невиконання такого припису передбачена статтею 173-2 КУпАП, проте на нашу думку суспільна небезпечність таких дій відповідає рівню кримінального проступку, передбаченого у статті 390-1 КК України [3, с. 138–139]. Така позиція знайшла свою підтримку і у роботах інших дослідників [4]. Крім того, у частині 3 статті 53 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція) зазначається, що Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб порушення обмежувальних або захисних приписів підлягало ефективним, пропорційним та переконливим кримінальним або іншим юридичним санкціям [5], тобто наголошується на однаковому або схожому характері відповідальності за порушення обмежувальних або захисних приписів.

Схожій позиції дотримується і Л. Палюх, яка наголошує на доцільність встановлення кримінальної відповідальності за порушення (умисне невиконання) обмежувальних заходів, що мають кримінально-процесуальну природу та адміністративно-правову природу (спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству). При цьому, відповідальність за умисне невиконання таких заходів особою, щодо якої такі заходи застосовані судом, на її думку повинна бути диференційована залежно від правової природи таких заходів з установленням більш суворої відповідальності за порушення (умисне невиконання) заходів, які мають кримінально-правову природу [6, с. 56].

Слід зазначити, що ми не підтримуємо рішення законодавця вказати у диспозиції статті 390-1 КК України на статтю Загальної частини КК України, яка передбачає перелік обмежувальних заходів. Подібний підхід звичайно полегшує застосування кримінально-правової норми, оскільки одразу стає зрозумілим, які саме обмежувальні заходи мав на увазі законодавець, проте одночасно ускладнюється діяльність щодо подальших можливих змін до законодавства. Якщо законодавець буде розширювати коло обмежувальних заходів, а така ситуація цілком ймовірна, адже може виникнути необхідність їх застосування не тільки у випадку домашнього насильства, а й при вчиненні інших правопорушень, він буде змушений або доповнювати та змінювати перелік у статті 91-1 КК України, або одночасно вносити зміни і до статті 390-1 КК України, в іншому випадку може виникнути ситуація, коли стаття 390-1 КК України не буде охоплювати випадки невиконання зазначених обмежувальних заходів. На нашу думку для досягнення стабільності кримінального законодавства доцільно вказати лише на самі обмежувальні заходи, не конкретизуючи, якою саме статтею КК України вони передбачені. Це дозволить реагувати на відповідні зміни до кримінального законодавства без необхідності внесення змін до статті 390-1 КК України.

Невдалим є також використання понять «обмежувальний припис» та «обмежувальний захід» у множині, адже буквально тлумачення норм законодавства вимагає встановлення факту невиконання винним одночасно двох або більше обмежувальних заходів чи обмежувальних приписів, в той час як логіка підказує, що для притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 390-1 КК України достатньо невиконання хоча б одного зазначеного заходу або припису [3, с. 139–140].

К. Новікова визначає обмежувальні заходи наступним чином: передбачені законом заходи кримінально-правового характеру, спрямовані на обмеження правового статусу повнолітнього суб'єкта злочину, пов'язаного з домашнім

насильством, що застосовуються судом в інтересах потерпілого від злочину одночасно з призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або зі звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання [7, с. 58].

На сьогоднішній день стаття 91-1 КК України передбачає, що до обмежувальних заходів, які можуть за рішенням суду бути застосовані до особи, яка вчинила домашнє насильство, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання, належить покладання наступних обов'язків:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
- 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробачійної програми.

Таким чином, перша форма об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України, може полягати у невиконанні одного з зазначених обов'язків [3, с. 140].

О. Книженко відзначає, що у разі засудження особи за ст. 126-1 КК України, суди вкрай рідко застосовують статтю 91-1 КК України. Вироків, у яких обговорюється питання щодо призначення особи обов'язків, передбачених статтею 91-1 КК України, одиниці. Часто таке обговорення завершується тим, що суд не призначає жодного з передбачених ст. 91-1 КК України обов'язків, не пояснюючи своїх мотивів [8, с. 78].

Поняття та зміст обмежувального припису закріплюється у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Так, у статті 1 цього закону зазначається, що обмежувальний припис стосовно кривдника – це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Відповідно до частини 2 статті 26 зазначеного закону обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб [9].

Як бачимо, зазначені обов'язки дуже схожі з обмежувальними заходами, передбаченими у статті 91-1 КК України, проте на відміну від останніх підстава для застосування такого припису міститься не в кримінальному

законодавстві, а в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а порядок видачі регламентується не Кримінальним процесуальним кодексом, а Цивільним процесуальним кодексом України.

У літературі відзначається, що обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у КУАП та КК України), а є тимчасовим заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію і направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, з огляду на наявність ризиків, передбачених вищезазначеним законом, до вирішення питання про кваліфікацію дій кривдника та прийняття стосовно нього рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях [10].

Право звернутися до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника мають:

- 1) постраждала особа або її представник;
- 2) у разі вчинення домашнього насильства стосовно дитини – батьки або інші законні представники дитини, родичі дитини (баба, дід, повнолітній брат, сестра), мачуха або вітчим дитини, а також орган опіки та піклування;
- 3) у разі вчинення домашнього насильства стосовно недієздатної особи – опікун, орган опіки та піклування.

Рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків. Обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців. На підставі оцінки ризиків обмежувальний припис може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців. Обмежувальний припис не може містити заходів, що обмежують право проживання чи перебування кривдника у місці свого постійного проживання (перебування), якщо кривдником є особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку на день видачі такого припису [9].

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначається і поняття програми для кривдників. Зокрема, зазначається, що програма для кривдника – це комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, у тому числі до виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків. Відповідно до статті 28 зазначеного закону кривдника може бути направлено судом на проходження програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року. У разі притягнення кривдника, зокрема дитини-кривдника, до кримінальної відповідальності судом на нього може бути покладено обов'язок пройти пробачіну програму відповідно до пункту 4 частини другої статті 76 КК України. Дослідники відзначають, що суди застосовують як мінімальні, так і максимальні строки під час призначення програми кривдника або пробачіної програми [11, с. 303].

Суб'єктами, відповідальними за виконання програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Вони організують та забезпечують проходження кривдниками таких програм.

Кривдник повинен мати можливість відвідувати програму для кривдників за власною ініціативою на добровільній основі, проте у статті 390-1 КК України передбачена відповідальність лише за непроходження програми, яка призначена винному судом.

У разі неявки кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин суб'єкти, відповідальні за виконання програм для кривдників, надають протягом трьох робочих днів письмове повідомлення про це уповноваженому підрозділу органів Національної поліції України для вжиття заходів [9].

У науковій літературі зазначається, що натеper судді нечасто застосовують механізм направлення кривдників на програми через ряд причин: 1) необізнаність суддів про надані їм повноваження; 2) відсутність програм для кривдників; 3) відсутність фахівців для реалізації програм для кривдників [12, с. 166].

Ухилення уособлює об'єктивну сторону посягань, є одним із поширених способів вчинення кримінальних правопорушень у формі бездіяльності. У зв'язку з цим головною умовою відповідальності за ухилення слугує юридичний обов'язок діяти – в певних рамках і при своєчасному доведенні цього обов'язку до відповідного суб'єкта [13, с. 86]. Ухилення означає намагатися не робити чого-небудь, не брати участь у чомусь, відсторонитися від чогось, а невиконання – нездійснення чогось. Ухилення і невиконання як суспільно небезпечні діяння можуть бути вчинені лише у формі бездіяльності («чистої» чи «змішаної») і є тривалим діянням [14, с. 5]. Таким чином, не вважаючи на певні відмінності, і ухилення і невиконання означають одне й те саме – особа не виконує відповідних обов'язків, покладених на неї рішенням суду про застосування обмежувальних заходів, обмежувального припису або направлення для проходження програми для кривдників [3, с. 144]. Водночас, слід враховувати, що оскільки обмежувальні заходи здебільшого являють собою заборону певних дій, то невиконання такого обмежувального заходу може полягати у активних діях, від яких винна особа повинна була утримуватися.

Так, наприклад, вироком Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 25.02.2021 за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України, був засуджений громадянин, який, будучи належним чином ознайомленим із обмежувальним приписом, яким йому заборонено перебувати в приміщенні квартири АДРЕСА_1, в місці його спільного проживання з гр. ОСОБА_2 строком на 2 місяці, нехтуючи обов'язковими приписами та обмеженнями суду, зайшов у приміщення квартири АДРЕСА_1, де перебував протягом календарного дня та систематично влаштував конфлікт із ОСОБА_2 [15]. Проте така діяльність не означає, що кримінальне правопорушення вчиняється шляхом активних дій, за своєю юридичною природою недотримання заборони є суспільно небезпечною бездіяльністю. Як і для будь-якого іншого виду бездіяльності для притягнення до кримінальної відповідальності необхідно встановити, що винна особа мала відповідний юридичний обов'язок діяти певним чином або утриматися від певних дій (в нашому випадку такий обов'язок міститься у рішенні суду про застосування відповідних обмежувальних заходів чи приписів або направлення для проходження програми для кривдників) а також можливість виконати такий обов'язок.

Склад кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України, є формальним, а отже кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту вчинення передбаченого законом діяння. Кримінальне правопорушення вважається закінченим у першій і другій формах – з моменту, коли хоча б один з обов'язків, передбачених відповідним обмежувальним заходом чи приписом, було порушено зобов'язаною особою, у третій формі – з моменту, коли особа фактично ухилилась від виконання заходів, передбачених програмою для кривдників [16, с. 170]. На нашу думку правильним буде також зазначити, що ухилення від проходження програми для кривдників буде вважатися закінченим кримінальним правопорушенням також з моменту, коли винна особа повинна була прийти для проходження програми для кривдників, але не зробила цього. Фактично з цього моменту вона перебуває у певному «злочинному стані» ухилення, проте кримінальне правопорушення буде вважатися закінченим саме з моменту початку такого стану, а не його переривання [3, с. 140–144].

Як правильно зазначають О. Дудоров та М. Хавронюк невиконання обмежувальних заходів, передбачених частиною 6 статті 194 КПК не охоплюються статтею 390-1 КК України і не тягнуть за собою кримінальної відповідальності. Контроль за виконанням таких заходів здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор, а їх невиконання, згідно зі ст. 179 КПК, тягне за собою заходи процесуального примусу у вигляді застосування більш жорсткого запобіжного заходу і накладення грошового стягнення в розмірі 0,25–2,0 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [16, с. 170].

Висновки. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України характеризується одним з альтернативних діянь:

1) невиконання обмежувальних заходів, передбачених у статті 91-1 КК України; 2) невиконання обмежувальних приписів; 3) ухилення від проходження програми для кривдників. Склад кримінального правопорушення, є формальним, вважається закінченим з моменту вчинення передбаченого законом діяння. У першій і другій формах – з моменту, коли хоча б один з обов'язків, передбачених відповідним обмежувальним заходом чи приписом, було порушено зобов'язаною особою, у третій формі – з моменту, коли особа фактично ухилилась від виконання заходів, передбачених програмою для кривдників. Пропонуємо доповнити об'єктивну сторону кримінального правопорушення, що розглядається, доповнити вказівкою на невиконання термінового заборонного припису.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рудковська М. Р. Значення об'єктивної сторони складу злочину для характеристики суспільної небезпеки діяння. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 334–342.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джуки. Київ: ВД «Дакор», 2018. 386 с.
3. Правове забезпечення публічної безпеки громад: досвід України та країн Європейського Союзу : колективна монографія / За заг. ред. А. Г. Бобкової, А. М. Захарченка. Рига, Латвія : «Baltija Publishing», 2021. 174 с.
4. Ковалик Ю. М. Кримінально-правові наслідки умисного невиконання обмежувальних заходів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 259–264.
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). *Офіційний вісник України*. 2022. Ст. 5450.
6. Палюх Л. Кримінально-правова охорона встановленого порядку виконання судових рішень: перспективи вдосконалення. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 53–59.
7. Новікова К. А. Ознаки та поняття обмежувальних заходів у Кримінальному кодексі України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2020. Вип. 39. С. 54–60.
8. Книженко О. О. Обмежувальні заходи щодо звільненого від відбування покарання з випробуванням. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 73–80.
9. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
10. Бугаєць Т. Судовий розгляд справ про видачу обмежувального припису у справах домашнього насильства: міжнародні стандарти та огляд національної практики. К. : Рада Європи, 2020. 100 с.
11. Ющик О. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 300–304.
12. Ковальова О. В., Дубенко О. М. Спеціальні заходи протидії домашньому насильству: сучасні виклики та напрями їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 163–167.
13. Чорнозуб Л. В. Діяння в складі злочину ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право»*. 2013. Вип. 20. С. 85–91.
14. Войтюк Т. Відмова від виконання правового обов'язку як суспільно небезпечне діяння: поняття та ознаки. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 1. С. 1–10.
15. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 25.02.2021 у справі № 607/14300/20. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/95225443/>.
16. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2019. 288 с.